

УДК 351.074:614.02

DOI <https://doi.org/10.32840/1813-3401.2022.1.20>

О. В. Баб'як

к.м.н., доцент, доцент кафедри медико-профілактичних дисциплін та лабораторної діагностики
Комунального закладу вищої освіти «Рівненська медична академія»
Рівненської обласної ради
ORCID: 0000-0003-1934-0075

ФОРМУВАННЯ ІМПЕРАТИВІВ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОФІЛАКТИКОЮ ТА РЕАБІЛІТАЦІЄЮ

У статті визначено актуальність проблеми державного управління профілактикою та реабілітацією, що загострилася у зв'язку з інноваціями державного управління. Ці нововведення нещодавно впровадили в систему охорони здоров'я. Досліджено концептуальні зміни в системі управління охороною здоров'я населення, що призвели до необхідності нового трактування принципів і підходів профілактики та реабілітації в системі охорони здоров'я. Такими концептуальними змінами є: децентралізація управління охороною здоров'я, реформування центрального апарату управління охороною здоров'я, перетворення державних медичних підприємств на комунальні підприємства, розвиток страхової медицини, поширення приватної медицини, широке впровадження ІТ-технологій.

На основі критичного аналізу наукових праць вітчизняних учених автор визначив, що методологія дослідження державного управління профілактикою та реабілітацією має базуватися на вивченні сутності та функцій профілактики охорони здоров'я в контексті ретроспективного огляду здоров'я системи в її державному управлінні. Важливими є підходи, засновані на історичних засадах становлення та розвитку процесу використання понятійно-категоріального апарату наукових досліджень у сфері охорони здоров'я.

Серед форм організації та проведення наукового пізнання в контексті проблеми у статті визначено соціальні підходи до її вирішення, інноваційні підходи до вдосконалення механізмів управління охороною здоров'я населення. Автор розкриває сутність впливу міжнародних організацій на процеси профілактики та реабілітації. Зазначається, що за ініціативою національних урядів у світовій практиці управління охороною здоров'я підписано багато відповідних документів, які становлять основу сучасної системи охорони здоров'я як у світовому, так і в національному просторі.

Доведено, що вирішення комплексних завдань формування системи профілактики та реабілітації ґрунтується на необхідності вивчення питань підготовки кадрів.

Ключові слова: державне управління, методологія, імперативи, профілактика, реабілітація, громадське здоров'я

Постановка проблеми. Актуальність проблеми державного управління профілактикою та реабілітацією посилилась у зв'язку державними управлінськими інноваціями, що були запровадженні останнім часом в системі охорони здоров'я. Концептуальні зміни в системі державного управління охороною здоров'я призвели до необхідності нових трактувань принципів та підходів профілактики та реабілітації в системі охорони здоров'я. До таких концептуальних змін ми можемо віднести наступні: децентралізація системи державного управління охороною здоров'я, реформування діяльності центрального апарату державного управління

охороною здоров'я, перетворення державних підприємств охорони здоров'я на комунальні підприємства, розвиток страхової медицини, поширення приватної медицини, широке запровадження ІТ-технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сформульований нами науковий концепт створення механізмів державного управління процесами покращання здоров'я населення в Україні, базується на працях таких науковців як: Авер'янов В., Алейнікова О., Амосов О., Бакуменко В., Балашов А., Драган І., Дацій Н., Жовнірчик В., Ковалік О., Малиновський В., Непомнящий О., Пархоменко-Куцевіл О., Сиченко В., Радчен-

ко О., Романенко К., Романенко Є., Тихончук Л. В своїх працях ці науковці заклали основи функціонування механізмів державного управління різними сферами діяльності держави, що надало можливість інтегрувати механізми державного управління охороною здоров'я в єдиний механізм управління державою.

Особливо актуальним це наукове завдання стає актуальним в контексті трансформації системи охорони здоров'я як складової механізму державного управління. Безпосередньо завдання такої трансформації в контексті вирішувались фахівцями з державного управління, що досліджували безпосередньо процеси функціонування системи охорони здоров'я. Серед таких фахівців слід визначити таких науковців як: Баєву О., Білинську М., Безтелесну Л., Вівсянника О., Грицько Р., Гладуна З., Єрошкіну Т., Зиму І., Карамішева Д., Лазоришинець В., Орлову Н., Саричева В., Сазонця І., Сазонець О., Солоненко Н., Радиш Я. В своїх працях ці науковці визначили основи функціонування системи охорони здоров'я України, її організаційно-адміністративні, економічні складові, фінансові складові, провели порівняння із кращими світовими практиками організації системи охорони здоров'я, визначили соціальні функції системи охорони здоров'я в українському суспільстві, дослідили вплив міжнародних організацій на процеси трансформації охорони здоров'я України

Мета дослідження. Однак великих наукових досліджень в сфері профілактики та реабілітації як складової системи громадського здоров'я, елементу механізму державного управління охороною здоров'я вітчизняними науковцями не проводилось. Тому в перехідному періоді до нової системи управління охороною здоров'я, зокрема профілактикою та реабілітацією є доцільним визначити методологію наукового дослідження цього процесу.

Виклад основного матеріалу. У відповідності до загальноприйнятих підходів «під методологією наукового дослідження розуміють сукупність принципів, засобів, методів і форм організації та проведення наукового пізнання поставленої проблеми. Методологія наділена апаратом дослідження, до якого відносять:

принципи організації та проведення наукового дослідження;

різні методи наукового дослідження та способи його проведення;

понятійно-категоріальну основу наукового дослідження, зокрема: актуальність, пробле-

матика, об'єкт, предмет, мета, завдання, наукова новизна, евристична цінність, теоретична і практична значущість[1].

У зв'язку з цим, є нагальним проведення теоретичного дослідження форм і методів державного управління профілактикою та реабілітацією в умовах трансформаційних змін державного управління охороною здоров'я. Дослідження сутності та функцій системи профілактики охорони здоров'я в сучасному світі може бути методологічно побудовано на проведених проф. Зимою І.Я. ретроспективному огляді еволюції систем охорони здоров'я в її державно-управлінському аспекті[2]. Проведене автором дослідження визначає історичні основи заснування та розвитку процесу використання понятійно-категоріальної основи наукових досліджень в сфері охорони здоров'я.

Важливим є аналіз ідей науковців різних галузей знань минулих століть в контексті виокремлення важливості фізичного та ментального здоров'я людини як складової цілісності її духовної та фізіологічної сутності. Такий аналіз проводить Вівсянник О.М. [3]. Такий аналіз закладає можливості використання різних методів наукового дослідження та способів його проведення в сфері охорони здоров'я. Не дивлячись на оновлення в сучасній дійсності наукових підходів до сутності профілактики та реабілітації з позицій ринково орієнтованого суспільства, значної комерціалізації відносин в сфері охорони здоров'я, значною мірою загально цивілізаційні, гуманістичні, соціальні підходи, що були закладені в цьому питанні не втратили своєї пріоритетності та значущості і на теперішній час.

Серед форм організації та проведення наукового пізнання в контексті поставленої проблеми необхідно визначити соціальні підходи до її вирішення. Такі підходи є найбільш проаналізованими у дослідженнях сучасних авторів. Серед наукових праць, в яких останнім часом досліджувались питання, що пов'язані із соціальним характером системи охорони здоров'я слід виокремити монографію Сазонця І.Л., Зими І.Я. «Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я»[4]. В роботі автори проводять теоретичний аналіз інституційної системи в забезпеченні розвитку соціальних процесів охорони здоров'я, зокрема, виявляють та класифікують проблеми трансформації державної системи охорони здоров'я та діяльності соці-

альних інститутів, досліджують рівень розвитку та напрями діяльності соціальних та медичних інституцій в трансформації державної системи охорони здоров'я, визначають та досліджують проблеми реформування соціальної системи управління охороною здоров'я в Україні.

Ще одним важливим напрямком дослідження в поданій монографії є дослідження авторами окремих соціальних інститутів забезпечення трансформації державної системи управління охороною здоров'я. В цьому контексті автори визначають та досліджують проблеми трансформації державної системи охорони здоров'я та діяльність соціальних інститутів, проводять порівняльний вплив спільної діяльності соціальних та медичних інституцій в трансформації державної системи охорони здоров'я, визначають конкретні проблеми реформування соціальної системи управління охороною здоров'я в Україні.

Підсумком дослідження є визначення рівня соціальності трансформації державної системи управління охороною здоров'я. З метою реалізації поставленого завдання автори визначають рівень соціальності управління сферою охорони здоров'я на основі опитування експертів, аналізують регіональні особливості соціалізації системи охорони здоров'я, досліджують можливості санаторно-курортної діяльності як потужного інструмента профілактики та реабілітації.

Також до форм організації та проведення сучасного наукового пізнання в контексті профілактики та реабілітації є розробка вітчизняними науковцями нових інноваційних підходів до механізмів державного управління охороною здоров'я. Такі механізми неможливо уявити без формування нових смислів соціальної діяльності, які поєднують комерціалізацію системи охорони здоров'я, її децентралізацію, гуманістичну спрямованість в умовах домінування процесів профілактики та реабілітації. Перспективною формою поєднання таких положень в трактовці вітчизняних вчених є формулювання наукових підходів розвитку медичного туризму та процесу його еволюції на основі отримання синергетичних ефектів у нові рекреаційно-оздоровчі суб'єкти господарчої діяльності – медичні кластери, або кластери медичного туризму. Колектив авторів під керівництвом проф. Давиденко І.В. та проф. Михайлюк О.Л. підготував монографію, що присвячена дослідженню концептуальних підходів до організації та діяльності туристичних кластерів, в якій в повному обся-

зі сконцентровано та проаналізовано сучасні матеріали, уявлення, прогнози щодо розвитку медичних кластерів. З цієї проблематики в монографії авторами аналізуються проблематика рівня розвитку медичного туризму у світі, формування інституційних засад розвитку медичного туризму на міжнародному рівні, основ кластерної політики країн Європейського Союзу, імплементації досвіду країн світу щодо розвитку медичного туризму та кластерів медичного туризму, імплементація досвіду окремих країн Європи у розвитку медичного туризму та організації кластерів медичного туризму, формування та використання нових маркетингових інструментів європейських країн для розвитку медичного туризму. Авторами визначається пріоритетність форм розвитку медичного туризму, медичних кластерів як значущої складової процесу профілактики та реабілітації[5].

Важливою формою організації та проведення актуального наукового пізнання охорони здоров'я і профілактики та реабілітації є визначення сутності впливу міжнародних організацій на процеси профілактики та реабілітації. Серед досліджень останнього часу в цьому напрямі слід визначити монографію Вівсянника О.М. «Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я»[3]. В своїй науковій праці автор досліджує значення міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. З цією метою науковцем визначено вплив неoinституціоналізму на визначення місця організацій в інституційній системі державного управління, розкрито сутність міжнародних організацій та визначення передумов їх співпраці з органами державного управління, визначено теоретичні передумови функціонування міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. Важливим напрямом наукових досліджень в монографії є аналіз функціонування міжнародних організацій в системі державного регулювання охорони здоров'я. З метою розкриття цієї проблеми, автор проводить аналіз співпраці органів державного управління із міжнародними медичними організаціями за їх функціональними напрямками, аналіз ефективності систем охорони здоров'я в країнах світу та в Україні, визначає проблеми діяльності міжнародних організацій у сфері регулювання системи охорони здоров'я в Україні. Заключним етапом досліджен-

ня є трансформація теоретичних напрацювань в практичну площину діяльності системи охорони здоров'я, зокрема автор визначає напрями вдосконалення інституційної системи державного регулювання охорони здоров'я на основі співпраці з міжнародними організаціями.

Не тільки міжнародні організації формують світову інституційну систему управління охороною здоров'я. За ініціативою національних урядів в світовій управлінській практиці охорони здоров'я було підписано чимало актуальних документів, що склали основу сучасної системи охорони здоров'я, як в світі, так і в національному просторі. В монографії «Інституційна трансформація державного управління охороною здоров'я: Україна та іноземний досвід» автори визначають, що основними документами є: Європейська конвенція про соціальну та медичну допомогу (Париж, 1953), Алма-Атинська декларація (Алма-Ата, 1978), Оттавська хартія по зміцненню здоров'я (Оттава, 1978), Європейська Хартія прав пацієнтів (Амстердам, 1994), Люблінська Хартія вдосконалення управління охороною здоров'я (Люблін, 1996), Талліннська Хартія (Таллінн, 2008), Європейська політика «Здоров'я – 2020» (Баку, Брюссель, Мальта, 2012)[2]. Ці документи та цілий ряд міжурядових угод, що регулюють та уніфікують підходи до санітарії та гігієни, світових стандартів, які встановлюють однакові вимоги для поводження з рекреантами в об'єктах гостинності, закладають основи функціонування санаторно-курортного комплексу, діяльності готелів, закладів оздоровлення, лікарень, госпіталів, хосписів. За відсутності єдиних стандартів санітарії та гігієни був би неможливий розвиток медичного туризму, діяльність медичних кластерів[9].

Процес організації та проведення наукового пізнання в сфері профілактики та реабілітації неможливо уявити без комплексних досліджень системи підготовки кадрів для цієї сфери. Одним з імперативів державного управління профілактикою та реабілітацією є підготовка відповідних кадрів, які повинні готуватися як фахівці, що містять в своїй кваліфікації компетенції, що пов'язані з охороною здоров'я та медициною та компетенції, що пов'язані з індустрією гостинності, менеджментом охорони здоров'я, менеджментом соціальної сфери. Такі навчальні програми дуже важко розробити та реалізувати в межах спеціальностей, напрямів підготовки, що існують на теперішній час в системі вищої освіти. Окремою мірою ці питання проаналізовано в працях Хані-

ної О.І.[6, 7]. В своїх працях авторка акцентувала увагу на впливі органів державного регулювання на діяльність приватних медичних навчальних закладів. На основі власних досліджень структури, функцій, практики роботи вищих приватних закладів вищої освіти авторка робить висновок, що «конкретні механізми здійснення управлінських функцій МОЗ України закладами медичної освіти обумовлюється конкретними процедурами, що прописані в Статутах цих університетів. Аналіз основних функцій МОЗ України в процесі управління медичними навчальними закладами, довів їх відповідність загальним функціям державного управління». Державне регулювання діяльності вищих навчальних приватних закладів освіти робить їх такими, що відповідають національним стандартам освіти. В той же час, більші можливості щодо комерційного використання лікувальних баз, проходження практики, стажувань, практичних занять на базі санаторно-курортних закладів надає їм конкурентної переваги на ринку освітніх послуг.

Слід також визначити наукові підходи Зими І.Я. в дослідженні питань проблематики визначення напрямів трансформації управління системою охорони здоров'я та підготовки медичних кадрів, методів імплементації світової практики управління закладами вищої освіти для підготовки кадрів в сфері профілактики та реабілітації. В монографії «Механізми інституційної трансформації державного управління охороною здоров'я» науковець визначив механізм державного управління трансформацією системи підготовки медичних кадрів. Національний механізм державного управління підготовкою медичних кадрів автор співвідносить з іноземними підходами, які, на його думку, базуються на більш широкій концепції світових моделей вищої освіти[8]. Автор групує досліджені ним концептуальні ознаки моделей вищої освіти, робить відповідну систематизацію.

Висновки. На основі критичного аналізу наукових праць вітчизняних науковців необхідно визначити, що методологія дослідження процесів державного управління профілактикою та реабілітацією повинна базуватися на дослідженні сутності та функцій системи профілактики охорони здоров'я в контексті ретроспективного огляду еволюції систем охорони здоров'я в її державно-управлінському аспекті та історичних основах заснування та розвитку процесу використання понятійно-категоріальної основи наукових досліджень в сфері охорони

здоров'я. Серед форм організації та проведення наукового пізнання в контексті поставленої проблеми необхідно визначити соціальні підходи до її вирішення, інноваційні підходи до вдосконалення механізмів державного управління охороною здоров'я, розкриття сутності впливу міжнародних організацій на процеси профілактики та реабілітації, вирішення комплексних проблем формування громадського здоров'я, дослідження означеної проблеми на основі системи підготовки кадрів.

Список використаної літератури:

1. Юринець В. Є. *Методологія наукових досліджень* : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. 178 с.
2. Зима І. Я. Історичний контекст формування основ державного управління охороною здоров'я європейської цивілізації. *Вісник НУВГП. Економічні науки* : зб. наук. праць. 2019. Вип. 1(85). С. 67-76.
3. Вівсянник О.М. Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. Рівне. Волин. обереги, 2021. 212 с.
4. Сазонець І.Л., Зима І.Я. Соціальні інститути в трансформації державної системи управління охороною здоров'я : монографія. Рівне. Волин. обереги, 2018. 168 с.
5. Давиденко І.В., Михайлюк О.Л. Концептуальні підходи до організації та діяльності туристичних кластерів : монографія. К.: ФОП Гуляєва В.М., 2020. 497 с.
6. Ханіна О. І. Напрями вдосконалення системи державного управління кадровим розвитком системи охорони здоров'я. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 24. С. 78–83.
7. Поляков М. В., Ханіна О. І., Сазонець І. Л. Державне регулювання запровадження економіки знань на основі on-line технологій в умовах пандемії COVID-19. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 23. С. 73–76.
8. Зима І.Я. Механізми інституційної трансформації державного управління охороною здоров'я. Рівне, 2019. 248 с.
9. Сазонець О.М. Альшаафі Мохамед Алі. Функціонування галузі охорони здоров'я в сучасному суспільстві. *Проблеми розвитку малих відкритих економік*. Всеукраїнський форум з проблем міжнародних економічних відносин. Житомир, 18 квітня 2018 р. С. 95-98.

Babiak O. V. Formation of imperatives of public management of prevention and rehabilitation

The article identifies the urgency of the problem of public administration of prevention and rehabilitation, which has intensified in connection with public management innovations. These innovations have recently been introduced in the healthcare system. The conceptual changes in the system of public health care management, which led to the need for new interpretations of the principles and approaches of prevention and rehabilitation in the health care system, are studied. Such conceptual changes include the following: decentralization of public health management, reforming the central office of public health management, transformation of state health care enterprises into utilities, development of insurance medicine, dissemination of private medicine, widespread introduction of IT-technologies.

Based on a critical analysis of scientific works of domestic scientists, the author determined that the methodology of research on public administration of prevention and rehabilitation should be based on the study of the nature and functions of health care prevention in the context of retrospective review of health systems in its public administration. Approaches based on the historical foundations of the establishment and development of the process of using the conceptual and categorical apparatus of scientific research in the field of health care are important.

Among the forms of organization and conduct of scientific knowledge in the context of the problem, the article identifies social approaches to its solution, innovative approaches to improving the mechanisms of public health management. The author reveals the essence of the influence of international organizations on the processes of prevention and rehabilitation. It is noted that at the initiative of national governments in the world management practice of health signed many relevant documents that form the basis of the modern health care system, both in the world and in the national space.

It is proved that the solution of complex problems of formation of the system of prevention and rehabilitation is based on the need to study the issues of training

Key words: *public administration, methodology, imperatives, prevention, rehabilitation, public health.*